Negyedik évfolyam. *1890.* *4 füzet.*

ARMENIA

MAGYAR-ÖRMÉNY HAVI SZEMLE.

Felelös szerkesztö és kiadó-tulajdonos:

SZONGOTT KRISTÓF.

Április.

SZAMOSÚJVÁRTT,
TODORÁN ENDRE „AURORA“ KÖNYVNYOMDÁJA.
1890.

Hollósy Kornélia.

: BARABAS :

Az új-perzsa nyelv birtokragjairól.

Jelen czikkemben nem foglalkozom ugyan az »Armenia« fő tárgyaival, u. m. az örmény nép nyelvével s irodalmával, hanem egy vele nem épen távolról rokon nép nyelvének egy bizonyos sajátságával, mely nekem több évvel ezelőtt, midőn e nyelv grammatikáját legelőször forgattam, legott feltünt, t. i. az új-perzsa birtokragozással.

A zend nyelv legtöbbnyire birtoknévmások által fejezi ki a személyes névmás birtokviszonyát, de úgy nevezett birtokragokkal is rendelkezik, melyek eléggé gyakran fordúlnak elő irott emlékeiben. A zend vagy keleti ó-erâni nyelvben az úgy nevezett birtokragok (pron. possess. suffixa) korántsem csupa egyes betükre apadt névmási elemek, hanem szótagok, melyeknél még több ragozási eset megkülönböztethető. Ez már maga is arra mutat, hogy ezek nem ragok, hanem a beszéd különböző részeihez szorosabban csatlakozó névmások, illetőleg a személyes névmás genitivusai, p. o. nyâkama »nagyapám«, a mely alakban ma bizonynyal a gâthâi mané, újabb avestâi mane első szótagjával egyazon s az e. sz. első személy genitivusát jelenti, l. ö. h. v. a szánszkrit me alakot mama helyett, mely az e. sz. első személy genitivusának teljesebb alakja. Ez az encliticus genitivus gyakran nem is a birtokjelző szóhoz járúl, hanem a mondat egyik vagy másik részéhez, így p o. a következő mondatban a mondat alanyát jelentő személyes névmáshoz: adamshâm khshâyathiya âham »én királyok voltam«, tehát: adam shâm stb.; shâm

Spiegel szerint is a harmadik sz. névmás genitivusa, melynek nominativusa nem fordúl elő.[1] A Gâthâkban előforduló úgy nevezett névmási ragok nem ide tartoznak, mert ezek a névmások eset-alakjainak megrövidítései, melyek a rendes névmási esetektől jelentéktelen eltérést mutatnak. A kelet erâni nyelvben a tulajdonképeni birtokos névmások a szánszkrit nyelvéhez hasonlók, ma »enyim«, ahmâka »miénk«, thwa »tied« stb. Az ó-perzsa nyelvben a birtokos névmásokat a személyes névmás genitivusai helyettesítik, p. o. manâ pitâ V'istâçpa »apám V'istâçpa«, hyâ (pron. rel.) amâkham taumâ khsâyathiyâ âha »családunk (tagjai) királyok voltak,« mâna bandakâ âhantâ »szolgáim voltak«, kâra hya manâ »seregem,« szószerint »sereg, mely enyim« stb. Spiegel megjegyzi, hogy az ó-perzsa nyelvnek birtoknévmási ragjai is vannak, melyek azonban csakis a genitivus, dativus és accusativus eseteiben fordúlnak elő s névszókhoz, névmásokhoz s a mondat részszócskáihoz, így p. o. a kötszókhoz ragasztatnak, p. o. Auramazdâmaiy, Auramazdâtaiy, paçâvasaiy »utaná«. Itt megjegyzem, hogy Auramazdâmaiy upaçtam abara a behistani I. felirat 25-dik versében azt jelenti, hogy »Auramazdâ nekem segitséget hozott«, itt tehát nem birtokraggal van dolgunk, hanem az 1. sz. első személy enclyt. dativusával.[2] Mind ezekből következik, hogy az ó-erâni nyelvnek egyikében sem fordúlnak elő birtokragok, sem a keletiben, sem a nyugatiban s az a mi annak látszik, voltaképen a személyes névmás esetei, melyek a mondat valamelyik részéhez az ige kivételével szorosabban csatoltatnak s a melyek közül a genitivus ép úgy helyettesítheti a birtoknévmást, mint p, o. az új-görögben, p. o. *Πολλὰ καλὰ αὐθέντα μου* »igen jól van Uram.«

Az új-perzsa nyelvben a személyes névmás birtokviszonya négyféleképen fejeztetik ki, u. m. 1, genitivus esetében álló személyes névmás által, p. o. dili men »szivem,« ill. dil-i men azaz »sziv mely én,« dilhâji mâ »szivünk,« ill. dilhâ(j)-i mâ. Itt megjegyzem, hogy a genitivus viszonyát jelző *i*, melyet isâfet-nek neveznek, az ó-perzsa relativum tya, nom. hya egyik betűeleme, a mely okon dili men tulajdonképen »sziv, mely enyim«-et jelent, Haug a perzsa isâfet-et a sémi nyelvek genitivusa *i* jelének tartja.

2, az ân mutató névmásnak genitivusára következő személyes névmás által (ân helyett ezân is állhat p. o. âni men, vagy ezâni men tulajdonképen »ez, mi én« vagy »ebből, mi én« ill. »enyém.«

3, a pronomen reflexivum által, p. o. dir chânei chôdem »házban, mely sajátom.«

4, birtokragok által és ezek már valóságos birtokragok, minők sem az ó-keleti, sem a nyugat-erâni nyelvben nem fordúlnak elő. Ezek a birtokragok a következők: em az 1. személyé, et a 2. sz.-é eš a 3. sz.-é, a többesben mân, tân, sân, p. o. dileš »szive« (dil-eš). Ezek a birtokragok a személyes névmás teljes alakjaiból koptak el, igy p. o. šân išân helyett áll, mân kivételével, mely a t. sz. első személynévmás mâ alakjának *n* végmássalhangzóval való kibővülését mutatja. A névmások megrövidülését az ó-erâni nyelvekben is látjuk, annak iş láttuk példáját, hogy a megrövidített névmási genitivus a névszóhoz ragasztatott, de birtokragok csakis az újabb perzsa nyelvben fordúlnak elő még pedig a legtöbb esetben a genitivusi rag mellőzésével. Honnan vette az új-perzsa nyelv birtokragozása példáit? a régi erâni nyelvből nem vehette, mert a keleti erâni nyelvben ép oly kevéssé szokásos a birtokragozás, mint az ó-perzsában s a mi birtokragnak látszik, nem egyéb a személyes névmás genitivusánál. Saját magából sem fejtette ki, mert a perzsa nyelv isâfet szerkezetével nem egyezik az ilyen ragozás. Az új-perzsa nyelv birtokragozását igen valószinűleg valamelyik török dialectusból vette, hogy melyikből, az az itt felvetett kérdésre nézt közömbös. Tudvalevő dolog, hogy a turáni s erâni nyelvek, ott a hol összetalálkoztak s hosszas időn át egymás mellett gyakorlatban voltak, egymásra kölcsönösen hatottak is, a mi nem is lehetett másképen. Erről a hatásról röviden szóltam a »Co-

[1] Vergleichende Grammatik der Alterânischen Sprachen von Fr. Spiegel (Lipcse, 1882,) l. a 477-dik lapon.

[2] L. Die Altpersischen Keilinschriften im Grundtexte usw. von Fr. Spiegel (Lipcse, 1862), a 174 ik lapon.

dex Cumanicus« bevezetésében. A török nyelvnek egy ilyen hatását láttam az új-perzsa nyelv birtokragozásában. Az új-perzsa nyelv a török nyelvből nem a kész birtokragokat, a ragok phonetikus anyagát kölcsönözte, hanem a nyelvalakot magát, u. m. a megrövidült személyes névmásoknak birtokjelző ragozását. A török birtokragok az egyesszámban m, ng, ï(i), p. o. özüm »magam,« keming »hajód« stb. A második személy ng ragja korántsem a második személy névmása genitivusának megröviditése, hanem az illető névmás végmássalhanzójának torokhangú kiejtése. A török postpositiók ép úgy ragozhatók, mint a perzsa nyelv részszócskái s ezek a ragok teljesen megegyeznek a birtokragokkal. Ohajtanám, hogy igen rövid czikkemmel alkalmat adtam legyen arra, hogy a kérdés bővebben megvitattassék, még pedig tekintettel az örmény nyelvre s a többi ismert iráni nyelvekre. *)

Irta: Gróf Kuun Géza.

Nagy-Örményország földje.

— Álisán Leont: *Տիգրաց իր աշխարհ Մեծաց.* — Nagy-Örményország helyrajza. — Velencze, a szt-lázár-szigeti kolostor nyomdája. 1853. —

II.

Örményország területi alakulásának egyik legjellemzőbb vonása, festői szépségének egyik főtényezője a sok, kivétel nélkül magas fekvésű tómedencze. Első helyen áll ezeknek sorában a Serán, s különösen a Ván- és Urmiá-tó. A Ván-tó 5000, az Urmiá 4000 lábnyi magasságban fekszik s nagyságban is versenyzik a kettő egymással. A Seván-tó vagy a Keghám-tenger jóval kisebb; fekvésének magassága 6000 láb, bérczek által körülzárt me-

*) A tudós főur eme tanulságos dolgozatának annyival készségesebben nyitunk tért folyóiratunk hasábjain, mert az »Armenia« az örmény tanulmányok és közlemények közreadása mellett, figyelmét az általános kelet-isme egész körére kiterjeszti, s minél szélesebb körben kivánja szolgálni a magyar irodalom érdekeit az orientalis ismeretek terjesztése által. Szerk.

denczéjét édes viz tölti be, míg a másik kettőnek sós a vize. Megemlitendők még: a Cselder vagy déli tó. a régieknek Bálágátsisa; délnyugatnak a Mászisztól a Balekle-tó hatadfél ezer lábnyi magasságban, melyből a hasonnevű folyó nyeri vizeit; ugyancsak az Ararát-tartományban a kis Áiger-tó s ettől keletre a rendkivül magas 8500′ fekvésű Alagöl, mely nyilván egy kialudt tűzhányónak a tölcsére, stb.

A régi örmény történetirók megemlékeznek még nehány tóról, nevezetesen a Médzámor-ról, mely valószinűleg a mai Begirgöl Ecsmiádzin és Sárdárábád között; az Empia-tóról, mely manapság ismeretlen, hacsak nem tekinthető azonosnak a Kotuntól északnak fekvő kis Khazlegöl-lel; s a Sirágmorról, mely hajdan Áni városának közelében feküdt. A XVII-ik századbeli utazók még felismerhették a nyomait, de azóta egészen kiszáradt.

Nem kevésbbé gazdag Örményország folyóvizekben, melyekhez sok történeti eseménynek az emlékezete füződik. Örményország földjében van a forrása nyugati Ázsia legjelentékenyebb folyamainak, melyek vizei a hajdankor leghatalmasb népeinek hazáját öntözték s három nagy medenczébe omlanak: északnyugaton a fekete tengerbe, keleten a kaspi tengerbe s délkeleten a perzsa öbölbe. A Szêberhegységből indul ki a Dsorokh-folyam nyugat felé; majd keletnek kanyarodik, magába veszi fel a pontusi Chaldeának vizeit, aztán északnak fordul s Gunié és Batum városok között a fekete tengerbe szakad. Garintól északnak, a Dumluhegységben vannak 9000 lábnyi magasságban fekvő forrásai az Euphratnak, a paradicsomi folyónak, nyugati Ázsia legjelentékenyebb folyóvizének. A gárini fensíkon még Szjév-Csur(fekete viz) nevet visel; majd behatol a Terdzsan kerületbe s ettől kezdve Euphratnak nevezik. Innen délnyugati irányt vesz a folyása Erzêngá-ig, a honnan határvonalat képez Nagy- és Kis-Örményország között. Bir vagy Biridjik városától délkeleti irányt véve megöntözi Mesopotamia, Assyria és Babylonia téreit, Kurna városán túl egyesül a Tigrissel, hogy Sat-ul-Arab név alatt csakhamar eltünjék a perzsa öbölben. A Tigrissel való egyesüléseig 1500 mérföldet fut meg, a melynek kétötöde Örményország területén fekszik.

Örményország harmadik nagy folyama az Araxes, a szent könyveknek Géhon-ja, a gárini fensíkról keletnek veszi útját. Ez az örmény nemzeti folyó, a mennyiben vizei nem érintenek idegen földet. Leszállva a pászeni síkra, egy darabig ennek nevét ölti magára; majd kissé északkeletnek hajlik s mély völgyeket hasít keresztül, a mely körülmény Erászkháczor (Araxes völgye) nevet adott az egész tájnak. A sirági rónán magába veszi a georgiai Örményország magaslatain keletkező Árpatsái-t, az Ararát vidékén a Médzámort és más folyókat. Folyása legdélibb irányának közepe táján szép zuhatagokon törnek meg gyorsabb hömpölygésű vizei; majd átlép a mugán-i pusztára, egyesül a Cyrussal s két ágra szakadva a kaspi tengerbe ömlik. Kanyargós útja a Cyrussal való egyesüléseig 617 mérföld; az egyesüléstől kezdve 93 mérföldnyi útat fut meg.

A most emlitettük másik jelentékeny folyó, a Cyrus a mai Gole-kerületből több forrásból meriti vizeit a karsi és kalnu-i bérczeken. Ezek az erek egy mederben egyesülnek Árdáhánnál s e város nevét veszik magukra, melyet a Quarsakh-tavon túl a Cyrus elnevezés vált fel. Innen a folyam északnak tart Ákháltsikheig, majd irányt változtatva, az örmény földre beszakadó több folyót vesz magába s lekanyaródik délnek Tiflisig. Átmenvén e városon, délkeletnek hömpölyögteti vizeit Örményország, Georgia s Albánia határszélein Kándzágig, s miután egészben véve mintegy hetedfél száz mérföldnyi útat futott meg, egyesül az Araxessel.

Az Osgi (arany) hegyek, az Aladag-hegyláncznak nyulványai foglalják magukban az örmény Euphratnak, az Euphrat keleti ágának, az Árádzáninak forrásait. Több mint nyolcz ezer lábnyi a magasságuk s a folyó, mely belőlük útnak indul, felső folyásában Tságmut nevet visel. Északnyugatnak, Nahié és Álásgerd kerületeknek tart s számos mellékvizzel gazdagódva, mély völgyeken át délfelé száll alá, majd a hegyeknek egész során keresztül egyenesen nyugat felé tör magának útat a mus-i síkig. Délfelé a mus-i keresztelő sz. János (Gárábéd) kolostortól kiszélesbült mederrel csaknem egyenes irányban folytatja egészben véve mintegy 350 mérföldnyi útját s megnövekedve a kurd hegyek vizeivel, beleszakad az Euphratba.

Ágetznig tartomány a bölcsője Örményország és a paradicsom egy másik nagy folyamának, a Tigrisnek. A modern földleirók a Dzovg-tótól dél felé, 4200 lábnyi magasságban keresik forrásait; voltaképen azonban csak legfelső szakaszával találkozunk itt s a források jóval magasabban, Sirán-Máden közelében fekszenek, a mi megfelel a régi irók azon állitásának is, hogy e folyó Olor falú szomszédságából a Dsabeg-csur és Gindj kerületekkel azonos Hásdiánkh-ból indul útnak. Két ága Agelnél egyesülvén, lekanyaródik Diarbekirig s átmenve e városon s több folyóval megnövekedve egyenes irányban halad a Pages patakig, mely a Ván (Nemrod) hegyek délkeleti lejtőin száll alá. Egyesülésök után délkeleti irányt ölt magára a Tigris az örmény terület határszéleig; majd eléri Mosul-t (Ninive) s innen kezdve párhuzamosan az Euphrattal folytatja útját Kurnanál való egyesülésökig. Mintegy ezer mérföldnyi távolságot fut meg, a melyből 950 megelőzi az Euphrathoz való csatlakozását.

* * *

Örményország éghajlati viszonyai nem kevésbbé figyelemre méltók, mint területi configuratiója. Hőmérséke különbözik a szomszédos országokétól s igen jelentékenyen váltakozik egyes tartományainál is. Ugyanazon szélességi fokok alatt fekszik, mint a természet által leginkább megáldott országok, Spanyol-, Olasz- és Görögország, de az éghajlata sokkal hidegebb emezekénél. Míg ezen országoknak számos — az örményországiakkal azonos szélességi fok alatt lévő — városa örök tavaszt vagy felette enyhe telet élvez, Örményország délvidéki városaiban is körülbelől nyolcz hónapig tart a hideg évszak. Az örményországi télnek zordonságáról már a hajdankor irói is megemlékeznek; utalnak rá s élénk szinekkel ecsetelik a latin irók, a szent könyvek szerzői, Xenophon és a görög földleirók is.

Az északi tartományokban s a délieknek fensíkjain októberben veszi kezdetét a tél s csak májusban éri végét. Számos folyót jég takar ezen egész idő alatt s hegyet-völgyet hólepel borit el, melynek vastagsága olykor a hat lábat is megközeliti. A hózivatarok sok veszélylyel járnak az

utasokra nézve s nem egy katasztrofának az okozói. Megtörténik olykor, hogy egész karavánokat eltemetnek; s ez szülte már a hajdankorban azt a szokást, a melyről Strabo is említést tesz, hogy az utazók hosszú póznákkal látják el magukat, a melyeket magasra tartanak a levegőben, hogy áthatolva a környező hótömegeken, azoknak segitségével lélekzetet vehessenek s másokat figyelmesekké tehessenek szorongatott helyzetökre.

A nép már a legrégibb időkben földalatti vagy a hegyek oldalaiba vájt lakóhelyeket készitett magának, a melyekről mint szemtanú beszél Xenophon, a ki tizezer emberének élén keresztül utazott Örményországon. Ez a szokás napjainkig fenmaradt, az égalji viszonyok ugyanezen épitkezési módra utalják rá a fensikok lakóit. Viskóikat belülről gerendák támogatják; egyetlen ajtóval vannak azok ellátva s egy másik nyilással a külső világosság bebocsátására s a füstnek elvezetésére. Embereknek s állatoknak ugyanaz a viskó szolgál menhelyül s az állatoknak lélekzése állandó meleget tart fenn ebben a közös lakó helyiségben.

— A harmadik közlemény jövő füzetünkben. —

Dr. Molnár Antal.

Mechithár és a bécsi mechitháristák.

I.

A mechitharista-társulat — mely majdnem két század óta élő, összekötő kapcsot képez Nyugat és Kelet közt és mely az egész világon elterjedt, mintegy öt millió lelket számláló örmény nemzetnek megmérhetetlen áldást hozott — keletkezését azon férfiúnak köszöni, kinek neve Mechithár. E nagy értelmű szó magyar jelentése: vigasztaló.

Mechithár által az örmény nemzet egészen újjászületett. A mechitharista-rend keletkezéseig, a földgömb csaknem minden részén elterjedt örménység erkölcsileg meg volt halva; nyelve idegen befolyások által egészen tönkre

volt téve; az egyházi ritus elhanyagolva; a nemzetiség elgyengülve. . . Ha a Gondviselés nem adja Mechithárt, ki tudja mily állapotban lenne ma a nemzet.

Mielőtt tehát a mechitharisták társulata-, czéljáról és működéséről szólanék, igen szükségesnek látom előre bocsátani az alapitó, — ki jártas, messzelátó politikus, tevékeny és tudós férfiú volt — életének rövid vázlatát.

Mechithár Kis-Ázsiának Szebászte városában született 1676-ban; 15 éves korában belépett a Szt-Keresztről nevezett kolostorba, mely ezen város közelében feküdt. Ananiás püspök, a kolostor főnöke a fiatalt, kiben kiváló észtehetséget vett észre, 1691-ben szerpappá szentelte fel. Ezután is tanulással foglalkozott; nagy buzgósággal és figyelemmel tanulmányozta különösen a szentirást. Ezen időben irt egynehány egyházi éneket és homiliát is. De mivel hamar észrevette azt, hogy itt a tudomány többi ágaiban előhaladást nem tehet, a kolostort elhagyta és egy ecsmiádzini vártábédhez (theologiae doctor) csatlakozott, a ki azt igérte neki, hogy a tudomány felső fokára vezeti. Nemsokára elindult utazni. Erzerumban találkozott egy európai misszionáriussal, kitől sokat hallott és tanult.

Ecsmiádzinben nem találta fel azt a tudományt, mely után olyan nagyon vágyakodott; azért visszatért és az Erzerum melletti pászeni kolostorban az ifjúság tanitásával közel két évig foglalkozott. Azalatt megismerkedett egy nemes örménynyel, a ki sok szépet beszélt el neki a nyugati országokról. Mechithár, ki nagy figyelemmel hallgatá a tudós elbeszéléseit, mostantól kezdve alkalmat keresett arra, hogy Európát meglátogathassa. Ezen nemes úr házánál találta, többek közt, Galanus Kelemen munkáját: »Conciliatio Ecclesiae Armenae cum Romana.« (Az örmény és római egyház egyesüléséről. Szövege latin-örmény.)

1693-ban ismét a Szent-Kereszt zárdájába huzódott, a hol az örmény egyházi atyák munkáit tanulmányozta; a görög és syr atyák közül csak azokat olvasta, melyek örményre voltak fordítva.

A tudományhoz való szeretete oly nagy volt, hogy még utazása alatt is olvasással töltötte idejét. És mivel ez időtájt fájdalmas szembajba esett, mely gátolta őt az ol-

vasásban, más által olvastatta fel a XII. században élt tudós püspöknek: Ghelai Szt.-Nerszesznek (Nerses Clajensis) egyházi költeményeit, melyeket megtanult könyvnélkül. Mihelyt jobban lett, készületeket tett, hogy Európába utazzék; de egy lelkész kérve-kérte őtet, hogy menjen el vele Jeruzsálembe. Mechithár — azon reményben, hogy a lelkészt Rómába viheti — megigérte neki, hogy Aleppoig elkiséri. Azonban épen midőn a Máláthia melletti folyón mentek keresztül, a sebes viz Mechithár lovát elragadta. Mechithár megmenekedett ugyan, de könyvei mind oda vesztek.

Aleppoban több európai hittéritővel találkozott; ezek közt volt egy Jézus-társaságbeli okos és erényes pap, ki jártas volt a keleti nyelvekben és tudományokban. Mechithár közölte vele tervét, hogy tanulmányai folytatása végett Európába szándékozik menni. A tudós atya le akarta beszélni Mechithárt szándékáról; de siker nélkül.

Rómába akart menni, azért Alexandriából áthajozott Cyprusba; de itt oly mérvű lázba esett, hogy több hónapig volt kénytelen az ágyat őrizni. Láza csökkenése után visszatért hazájába, hol több hónapi gondos ápolás után egészségét visszanyerte . . . és a Szt.-Kereszt kolostorába elvonulva szokásos tanulmányaival foglalkozott. Irt itt több munkát, lefordította rímes versekbe Salamon példabeszédeit. Most valamint a kolostor szerzetesei, úgy Szebászte város előkelő polgárai is őt folytonosan azon kérdéssel ostromolták: »Mikor szentelteted fel magad papnak?« Mechithár 1696-ban tett óhajtásuknak eleget.

Ezen időtől fogva nöttön nött benne az égő vágy arra, hogy nemzetét felvilágosítsa és az erkölcsösség, meg a vallásosság terén előbbre vigye. És mivel átlátta, hogy ezen nagy hivatásnak egymaga eleget tenni nem képes, igyekezett a szent czélnak másokat is megnyerni. Nemsokára szert is tett két tanitványra, kikre egyházi szónoklatai és példás magaviselete voltak befolyással. Kezdetnek ennyi is elég volt. Alig vettek a szülők tudomást szándékáról, már is annyira ellenezték azt, hogy Mechithár kénytelen volt fiatal tanitványait magától elbocsátani.

Kevés idő mulva arról értesült, hogy van Konstantinápolyban egy Chácsádur nevű tudor, ki a »de propaganda fide« intézetből került ki. Azon reményben, hogy ennek segitségével az örmény irodalmat előbbre viheti, hozzája ment 1697-ben. Chácsádur azonban ellenezte Mechithár nézeteit annyival is inkább, mert a terv keresztül vitelére hiányzott a szükségelt pénzösszeg. Hanem Mechithár nem csüggedt el. Ismét volt már két tanitványa, azért elhatározta magát, hogy azon tudós örményhez megy, ki a Georgia közelében fekvő Udsik tartományban lakott. Az útravaló költséget nehány jámbor örménytől kapta; két tanitványával együtt tehát Trapezunt felé indult. Út közben döghalál ütött ki hajójában, ezen kivül isszonyú szélvészszel is küzdöttek. Mindkét bajról, igen szépen emlékszik meg énekeiben. . . De szerencsésen kikötöttek Árágliánál; e kikötőből Sinopeba vitorlázott, innét Amisusba ment. Ezen várostól útját a szárazon folytatta tovább; az 1698-iki telet Márzevánban töltötte prédikálás- és tanitással.

Miután látta, hogy az a lelkész, kit felkeresett, szándékától elállott, tanitványaival Makarias püspökhöz, a pászeni zárda főnökéhez fordult. A püspök, ki sokat hallott volt Mechithár példás magaviseletéről és nagy tudományáról, nemcsak szivesen fogadta őtet, hanem később a kolostor növendékei tanitását és nevelését is Mechithárra bizta. Ezen kivül Mechithár előadásokat is tartott a theologiából a kolostor szerzeteseinek és az ő tanitványainak.

1699-ben, a kellő vizsgálatok után, megkapta a tudori pálczát. De mivel a püspöknél — ki előtt felfejtette egy tudományos társaság alapitására vonatkozó tervét — nem talált pártfogásra, tanitványainak egyikét Konstantinápolyba küldötte, ő pedig más két, új tanitványával Erzerumba ment, hol hat hónapot töltött. Erzerumból Trapezuntba, innét tanitványaival együtt 1700-ban Konstantinápolyba utazott.

Itt eleinte Galata városrészben, a Szt-Gergelyről nevezett örmény egyház mellett levő épületben vett magának lakást. Ámbár ezen templomban hirdette az Isten igéjét, de az európaiak más templomaiban is szolgáltatott ki szentségeket. Midőn látta, hogy tanitványai hovatovább szapo-

ródnak, összegyüjtötte őket és — közölte velök szándékát. De, hogy tanitványainak nagy száma feltünést ne keltsen, azok közül a papokat és vártábédeket az Isten igéjének hirdetése végett Örményország különböző városaiba küldötte, a fiatalabbakat pedig magánál tartotta és a mondott egyház sekrestyéjében nagy buzgalommal oktatta és tanitotta.

Ezen évben nyomtattatott nehány munkát, melyek közül az első helyet foglalja el bizonyára a valódi tudománynak és bölcseségnek magva: Kembis Tamás, Krisztus követéséről szóló könyve. Ezt különösen tanitványai számára adta ki.

Később Perában bérelt házat, hol könyvkötői műhelyt is állitott fel. Ide huzódott tanitványaival együtt és azon ürügy alatt, hogy itt őket kézi munkára tanitja, folytatta előadásait. Az ország és a nemzet akkori állása nem engedték meg, hogy másképen lépjen fel. . . Daczára ezen okos eljárásnak, nem tarthatta sokáig tanitványait ezen házban. Üldözői őtet nagyon szorongatták; ellenségei pedig el akarták fogni és gályára küldeni. De idejekorán értesült a dologról, azért társait tudosítván ómaga a franczia követ oltalma alá menekült. De midőn látta, hogy az üldözések ellene és övéi ellen napról napra növekednek, távol levő társait felkérte, hogy gyüljenek össze Konstantinápolyban, mert szándéka velök együtt más országba — hol nyugodtan élhetnek Istennek és a tudománynak — menekülni; mert a tapasztalás arról győzte meg, hogy ez Keleten teljes lehetetlen

Míg a franczia követség oltalma alatt a kapuczinusok kolostorában visszavonulva élt, sokat beszéltek neki Morea termékenységéről és egészséges levegőjéről. Ezen félsziget akkortájban a velenczei köztársasághoz tartozott. Mechithár felszólitotta társait, hogy tanácskozzanak: Vajjon nem lenne-e jó, ha ezt a szigetet vagy más czélszerűbb pontot választana az újonnan alakult társaság lakóhelyül. Több napi tanácskozás után elhatározták azt, hogy átköltöznek Moreába, egyrészről azért, mert e sziget közel fekszik; másrészről azért, mert itt az életfentartás is olcsóbb. Ezen alkalommal választották meg Mechithárt főnöküknek és magukat: »Szűz Mária örökbe fogadott fiai«-nak

nevezték. Egyszersmind elhatározták azt is, hogy a társaság czímerébe beveszik ezen mondat négy szavának első betűit: Որդեգիր կոյսի վարդապետի աշակերտութեան (a Szent Szűz — bűnbánatot prédikáló — fogadott gyermekei.) A társulatnak ezen első alapítása Perában 1701 szeptember 8-án történt.

Govrik Gergely.

Mikes és az örmény házasság Keleten.

Mikes Kelemen e mély megfigyelő tehetséggel és végtelen szellemességgel megáldott bujdosó, törökországi leveleiben több helytt megemlékezik a török fenhatóság alatt élő örmény nemzetről, melynek egyes szokásait éles itélő tehetséggel irja le nénjéhez irt leveleiben.

A XVIII. században az annyira elbizakodott török, szerfelett gőgös lenézéssel bánik alattvalóival s hatalmát — melynek ekkor a félvilág hódolt — a kegyetlenkedésig érezteti. »A legkisebb vétségért — irja Mikes — a Kadisa 100 botot veret a görög és örmény alattvaló talpára s még kell, hogy fizessen amiért nem 200-at verettek reá.«

Mily megdöbbentő állapot és mily jellemző a mult századbeli török viszonyokra nézve! Törvényről, igazságról szó sincs, a felfogástól, kedélyhangulattól függ minden, vagyis a pénztől, melynek több vagy kevesebb súlya osztja az igazságot.

De mit kivánhatunk egy csupán vallási fanatizmusának élő nemzettől, melynek társadalma nem volt és nincs, egy olyan nemzettől, melynek művelődését nem támogatják a szépművészetek s főkép nem támogatja a nő, e minden haladásnak, művelődésnek s minden szép fogalomnak lelke és életadója! Minő silány, megvetésreméltó, szánalmas helyzet az, melyre a keleti nő — kivéve az örményt — van kárhoztatva!

Nem világitó napja családjának, nem önfeláldozó felesége férjének, mint minálunk és nem tud arról az eszményi

szeretetről, mely — kivált nálunk magyaroknál — annyi tiszteletreméltó honleányt adott a hazának, és nem tud arról az égig emelő önfeláldozásról, a mely annyi veszély idején megmenti a nemzeteket az elbukástól.

A keleti nő eszköz, mely mulattatásra szolgál, tárgy, mely a ház kiegészitésére szükséges.

A Keleten élő népek közt egyedül az örmény az — és ezt felvilágosodott vallásának tulajdoníthatjuk — mely nem hódolva a szokásos intézmények szükkörű fogalmainak, a nőt családja szemefényének tartja és mindenben kedvét teljesíteni igyekszik. Kényelem, sőt fényüzés található a keleti örmény házaknál s a feltünő jólét az első perczben kellemesen lepi meg a látogatót.

Mikes kissé elfogultan egy helytt megjegyzi: »Az örmények gazdagok, de rosszul élnek.«

E tétel ellen nagy kifogásom van. Egy ismerősöm, ki a keleti szokásokat többszöri utazása alatt nagy előszeretettel tanulmányozta, ennek éppen az ellenkezőjét állítja: — Ugy a ház berendezésében, valamint az étkezésben valóságos fényüzést fejtenek ki — ugymond — és ruházatjuk, mivel ők szabadon járnak az útczán, mindig tisztességes.

»Az örmény asszonyok igen munkások,« mondja továbbá Mikes.

Ez természetes. Ahol jólétet, haladást látunk, ott biztosra vehetjük, hogy a nő részt vesz az életfentartás nehéz munkájában. A férfi szorgalmának csakis úgy lehet kivánt eredménye, ha a nő egész odaadással segédkezik küzdelmeiben. Távozik onnan a jólét, hol a nő csak a kiadó szerepét viszi, míg a férfi vállaira nehéz súlylyal nehezül rá a szerzés egész munkája.

Nem kell azért Keletre mennünk, hogy megfigyeljük a nőt otthonában. A mely családnál anyagi jólétet és folytonos haladást találunk, biztosra vehetjük, hogy ott a nő hiven teljesíti »élettárs«-i magasztos hivatását.

Keleten csupán az örmény nő nevezheti magát élettársnak, feleségnek s azért egész rendes dolognak tarthatjuk

a jólétét, melyet oly irigykedve néznek Mahomed fanatikus követői.

A keleti örmények rendkivül elfoglalt életet élnek, s azért házasságra csupán télen gondolhatnak, mikor a gazdaság és kereskedelem kissé szünetel. Legtöbbnyire november és deczember hónapokban látnak fészek alapitáshoz, a mikor a télire való már jóformán be van szerezve. Különben a házasság nálok nem jár nagy kiadással, sőt az ajándékok, melyekkel az ifjú párt elhalmozzák, rendesen kis vagyonkát képeznek az új háztartás megkezdéséhez.

Ez igy volt a XVIII. században és kevés különbséggel igy van ma is; a haladó korszellem itt sem nem rombol, sem nem épit oly rohamosan, mint nálunk.

Harmath Lujza.

Ánánun és Szánádrug.

— Kr. u. 35. —

Még folyvást sajogtak a sebek, melyet Ábgár halála ejte a hazán s ím már is rideg idők küszöbén állunk. Munkásságának gyümölcsét nem soká élvezhette az Evangeliumnak növekedő leánya Armenia. Végzetteljes események dermesztő hatása alatt a virágzásnak gyökere átmetszetett, az állam egységes állapotában szomorú fordulat állott be.

Szánádrug, a belső tartományok helytartója, a megcsontosult önzéstől vezéreltetve önállólag akart uralkodni. A gyors cselekvés a haza kipótolhatlan kárára meg is hozta a gonosz sikert. A király fia és utóda Ánánun Edessában kénytelen volt a mesopotámiai részekkel megelégedni. E visszás helyzet a két udvar viszonylataiban a féltékeny ellenőrzés és versengésnek tárt kapút nyitott. Példátlan elnézéssel viseltettek az iránt, hogy a főrendűek, kik inkább királyuk iránti tiszteletből vették föl a keresztséget, ennek halála után csakhamar visszatértek a lelki rabszolgaság járma alá. A pogány eszmék Szánádrugnak is agyába magukat

behizelegvén, nem maradt egyébb hátra, mint a kereszt tanitásával határozottan szakítani. A mozgalom átharapódzik Edessába is, Ánánun a fönnebbi előzetes példák folytán a pogányságba való visszaeséssel eltemette egyszersmind emlékét atyjának dicső multjához; a bálványok és szobroknak helyreállitása határozattá lőn s a nép néma panasza alatt akaratának érvényt szerez. A sor rákerült a főkapú feletti jézusi arczképre is. Egy férfi, magas hivatásánál fogva kész volt a király makacs kisérleteivel szemben a támadások bármily nemének elfogadására. A hivő sereg mögötte állott. Áddé, a város püspöke, a késő éjfél csöndében a kapúnak félkör alakú üregét, hol a kép állott, befalazta és igy azt a mindent rontó-bontó pillantások elől elfödte, s miután az a király fürkésző szemeit többé nem sérté, a dolgot abban hagyta.

Egykoron Áddé volt megbizva azzal, hogy a királyi udvar számára aranynyal himzett bíbor süveget készítsen. Ánánun tehát kicsinylő gőggel követelte: hogy a mint ezelőtt atyjának, úgy az ő részére is készitsen ily királyi süveget. »Nem fognak kezeim fejdíszt készíteni a méltatlan főre, ki nem tiszteli Krisztust, az igaz Istent.«

Ánánun erre szerfölött fölgerjedt s a fenyegető erő rémitéseit megvető férfiúval szemben azon tervben állapodik meg, hogy az élő akadályt útjából eltávolítja. Egy fegyvernök, épen tanitás közben, kivont karddal, az ajkain csüngő tömeg közé ront. Az apostoli férfiú nyugodtan fogadja a halálos csapást. Armenia újjászületési küzdelmeiben ő az első vértanú, hivei a megindulás néma könyeivel nedvesítették s temették el testét Edessában az általa épitett első keresztény templomban. Emléke mindig áldásban leend.[1]) A király e vérengzés után boldog mosolylyal kancsalit bálványai felé. De csak rövid ideig gazdálkódhatott; mert Szánádrugnak, ki eddig belső Armeniából csak úgy

[1]) Anane . . . unum ex armigeris suis statim jussit pedes eius ferro abscindere, qui stricto gladio crura ejus abscidit, isque ita statim animam efflavit. M. Chor. L. 2, c. 31. Az örmény egyház az ő emlékét Ábgár nevével kötötte össze, ki vele együtt küzdött az igazság terjesztésében.

kétes szemmel sanditott Edessára, minden előkészületet megtett a véres testvérháborúra. Ezalatt Ánánun a diadalmámor napjait ünnepli s királyi fénylakát újitgatja. Emberei óriás márvány-oszlop elhelyezésével foglalatoskódnak az emeleten. De borzasztó robbanás s az oszlop az ott ögyelgő király lábaira esik; összezuzódván kinos fájdalmak közt mult ki. A nép, melytől hite kincseit akará elrabolni, ezt isteni büntetésnek nézte. A szerencsétlen király Áddénak is épen lábait metszette ketté fegyverese által. Ez a visszafizetés napja volt K. u. 37-ben.

Most már Szánádrugnak húsos fazekai forrni kezdenek. Neve akaratlanul az ajkakra száll inkább azért, hogy az elszakitott országrészek ismét egy egészszé ragasztassanak össze. Mihelyt ennek neszét vette, Edessának tartott. De voltak sokan, kik róla hallani sem akartak; mert gondolták, hogy a hitehagyott a ker. hit érdekeinek farkas-őre lesz. Ugyanazért a hozzája menesztett küldöttség az egyezkedésbe való bocsátkozás föltételeül azon követeléssel lépett föl irányában, hogy esküvel kötelezze magát arra, hogy el nem csikarja tőlük ker. hitelveiket.

A tolakodó, égre-földre szóló esküvel, mindenről biztosította őket, szivökre kötvén, hogy miatta túlzott aggodalmaknak helyt ne adjanak. A kedélyeket — úgy a hogy — megnyugtatván Edessát és a kir. kincstárt birtokába adták; ekkép a két kalap alatt állott Alsó-Armenia az ő jogara alatt ismét egyesült. De az elaltatást keserves fölébredés váltotta fel. A hiszékenység elaltatta a törvényes ivadéknak elővigyázatát; a rokon pedig a gyülölet dühével kezdett vadászatot Ábgár családjára és arra törekedett, hogy a férfi-ágból egy se maradjon életben. A kir. család nőtagjait a korona javakhoz tartozó Hásten tartományba belebbeztette. Sőt még Ilonának, az özvegy királynő-, Ábgár nejének, ki nemének állandó dísze volt és kinek iránta tanusított gondoskodásaért ő örök hálával tartozott, nem engedte meg, hogy hona földjén hajthassa le fejét, hanem Carrae-t (Hárán) jelölte ki tartózkodási helyéül.

Azonban a keresztény buzgalom őt Carraeból, mely még a pogányságnak hódolt, Jeruzsálembe vonzá Kr. u. 42-ben, a hol nemes tetteivel nemcsak a korabelieknek, hanem az

utókor hálóját is megérdemelte. Megnyitotta az élelmi hiányokkal küzdő Jeruzsálemnek az anyagi jólétnek kiapadt forrását. A beállott éhhalál elhárításáról akkép intézkedett, hogy vagyonát, ékszereit eladogatván, Egyptomból szállított nagy mennyiségű gabona és élelmiszerek kiosztásával könyeket törlesztett, vigaszt nyujtott. Bevégezvén a dicsően megfutott életpályát, minden ajak szent áldást mond nevére. A reáborult s tetteihez méltó emlékszerű sírt azok emelték, kik előtt érdemei oly tiszta fényben tündöklöttek.

A siker oly vakmerően elbizottá tevé Szánádrugot, hogy hajmeresztő intézkedéseinek továbbfüzése végett előbbi székhelyére, Ararát keleti részén fekvő kir. nyaralójába Sávársánba tért.

Ezalatt Tádé Albániából visszatérvén cappadociai Caesareába jött; itt is letevé alapkövét a kereszténységnek. A gonosz hirek azonban már mindennaposok lettek, bús érzések között sietett Edessába, hol a zsenge ker. község lehajtott fővel siránkozott. Szánádrug jól tudá, hogy a siker csikáját magával hozó hitküldérnek törekvései a legerősebb ellenhatás közepett is keresztül hatolnak. Szemben a bizonyos kudarczczal Sávársánba idézte a tisztelet személyesitőjét, kinek csupán megjelenése kemény vád volt ellene. Minthogy követelései erélyesen visszautasíttattak, a véres színtérre lépett. Vidám arczczal fogadja Tádé és helyettese Zakariás a halált Kr. u. 48-ban. — Mily kirívó ellentétet képezett saját leányának, a hithez ragaszkodó Szántuchtnak szelid jelleme azon dühöngéssel, melyet ő minden tettében föltüntetett. Ez összeférhetlenséget szült. Kér, igér, fenyeget; mind hiában. S a rendithetlen hitszilárdságot az atya, leányának vérében megfojtani nem irtózott.

Samuel országnagy teljes merevséggel állott vele szemben, ezért a megsértett büszkeségnek áldozata lőn. A gyengébb nemből is a sok jeles legjelesbike Zármántuchtot, és még kétszáz társa kardra hányattak. Midőn már meggyűlt epéje nem talált tárgyat, a kérdésben új fordulat készül. Egy férfiú jelenik meg, ki azt, a mi létének kevés jeleit adá, de a mit sokan szivökben ápolának, első merte ismét fönnen hirdetni. S kicsoda ez? A hit embere szent

Bertalan apostol az, ki az igazság igéjét a Ván tavával határos és e kor történetében nagyon emlékezetessé lett országrészbe ülteti át. A dombokkal, sziklás bérczek- és völgyekkel mintegy behintett tájék, a nép ajkán keringő számos monda szerint, vonzó tartózkodási helye volt Diána istennőnek, ki — a mint a rege mondja — a nehezen hozzáférhető hegyeken kúszva, az erdők csendjét keresve, mint vadászkedvelő, nyillal és tegezzel vala ellátva.[1]) A barlangok eme hazájában[2]) akadt hely az erkölcstelenségnek tárt kapúkat nyitó Vénus szobrának is. A pogányságnak emez egyik tűzhelyén teljes erővel kezd harczolni a kiirtani szándékolt igazság diadaláért a hit erős szózata, mely miután fölrázta a szúnyadó kebleket is, annyira föllángol azokban a szikra, hogy rövid idő alatt ellenállhatlan erővel közelednek a fölszabadulás ragyogó szent ünnepe felé. A tanulékony nép lehajlott a főpásztori bot előtt. Az Urnak hirnöke, nehogy a hitbuzgó szellem ellankadjon, első tüzte ki a szikla ormaira váltságunk jelét: a keresztet, hogy a háromszázados üldözéseken keresztül, mint szellemi végvár tündökölve kivesse a keresztény reménynek sugarait a teljes föltámadás századaira. — Halottas csend és kisérteties ür veszi körül a régi babonás emlékeket s egy szép napon a festőileg szép völgy ölében, melynek a szikla csoportozatok s csörgedező források az ünnepélyes csöndességben oly regényes bájt köcsönöznek, nem annyira épitve, mint elővarázsolva volt a bold. Szűz tiszteletére emelt kisded templom, földiszítve ugyan a Szűz-Anyának azon képével, melyet a fáradhatlan ör Jeruzsálemből magával hozott.

A keresztény lemondásban oly bámutatos erkölcsi erőt kifejleszteni képes nők visszaadák a világnak az ő hiúságait, a magányba vonulva a legelőkelőbbek főnöksége alatt a megható némaságban ima és munka közt osztják meg idejöket, hogy a léleknek a porhüvely fölötti uralmára intő példájok által a kitartó erély el ne zsibbadjon és így távol a világ zajától, az Urnak szolgálhassanak.

---

[1]) Diánát a régi örmények szótagáthelyezéssel »Ánáhid« néven az ország dicsősége és védnökének tartották.

[2]) Ánczéváczik kerület Vászpurágán tartományban. Ánczáv = barlang, üreg.

Az új hajnalsugár azonban sérteni kezdé annak szemeit, ki dühösségének szinleges csillapodtával azt látszott jelezni, hogy csak amugy némán nézi a fejleményeket.

Fején akará találni az új tant; ennek embere pedig ekkortájt Alsó-Armeniában folytatá téritési munkáját, melyet Isten a legfényesebb győzelemmel ajándékozott meg. A józaneszű nép tolongva siet hozzája hallgatni és elfogadni a tanitást; megvetette a jövőnek előnyeit és háznagyával együtt elfogadta azt a tanitást a királynak nővére is. Megdöbbenve tapasztalja a király, hogy egytől-egyig mindenkinek hite rendületlen s a hithagyásra nővére gondolni sem akar. Ezen állhatatosság az elkeseredettség legvadabb viharát vonta maga után. A királyi hölgy nem rettegi a kard élét, semmi sem birt vele csak a halál... s vértanúként esett el. Szent Bertalan elevenen megnyúzatott és keresztre feszíttetett.[1]) Azt gondolta, hogy ezzel a jövőt békóba vetheti. Csalódott; a testet megölhette, de nem az eszmét. A tanitványok az apostollal a vérpadig híven megosztának minden szenvedést.

Ezen szomorú időszak alatt a siri csendben folyó időt az újitások és épitkezések láza váltja fel. A korábban virágzó Nisibis székvárost a földrengés igen megviselte és sok részben megsemmisitette. Be kell vallani, hogy Szánádrug a feladatot akár nagyságra, akár fényre nézve férfias elhatározottsággal teljesitette. A várost kettős fallal vétette körül. Az emlékszerű épületek előállitására teli marékkal tett költségek azt eredményezték, hogy a zsebét — üresen találta. Joggal állithatta fel tehát a köztéren saját képszobrát pénzecskét tartva egyik kezében; a néma ajkak helyett ez a jelenség tesz kiáltó bizonyságot túlzott eljárásáról; hogy a város épitése pénzét utolsó fillérig fölemésztette. S ez volt működéseinek fényes mozzanata. Áldozó apáknak gyermeke volt ő is. De ezzel keserű uralkodásának legszomoritóbb emlékeit el nem fedhette.

De ime Nisibis körül nagy sürgés-forgás uralkodik, hajtóvadászatra indúlnak, a vadak tanyája zajong, mint a

[1]) Kr. u. 60—65 körül. Chorenei szerint Arjevpán, örm. martyrolog. szerint Urbanopolis városban.

felbolygatott méhkas. A főszereplő amugy játszva rohan a csattogó ártány után, minden oldalon sikert arat; de az önteltségnek öröm-árasztó perczeiben egy czélját tévesztett nyilvessző testébe furódván, halva rogyott le a földre 65-ben Kr. u.

Nevét fájdalmasan hangoztatja az örmény egyház a nehéz napok miatt, melyek 37 évi uralkodása alatt lefolytak. Mily dicső leendett ezen időszak, ha a kereszténység szeliditő szellemének befolyása alatt, azon állást foglalja el, mely öt akaratereje és bátorságánál fogva megillethette volna! De forduljunk e sötét látóhatárról az ország felsőrésze felé, a hol hasonlag nem rendén megy a dolog.

Markovich Jakab.

Irodalmunk franczia világitásban.

Nem egy alkalommal tettünk már említést arról, hogy minden művelt európai nemzet irodalmában találkozunk oly tudósokkal, kik a kelet-isme terén részben, vagy kizárólag örmény nyelvészeti, irodalmi és történeti tanulmányoknak élve, közönségesen armenisták neve alatt emlittetnek, — mint a kiknek, a sokérdemű mekhithárista akadémiák számos kiváló tagjaival együtt legtöbb, félreismerhetlen érdemük van abban, hogy az európai tudományos világ, főleg az utóbbi két évszázad folyamában egyre fokozottabb mérvben érdeklődött az örmény philologiai buvárlatok iránt.

Sajnos csak az, hogy míg a német, franczia, angol, orosz, sőt a kisebb európai nemzetek körében is mindenütt találkozunk armenistákkal, addig épp hazai irodalmunkban — daczára a Kelet tőszomszédságának — alig akadhatni ily irányú törekvés nyomaira, sőt a megczáfoltatás veszélye nélkül állithatjuk, hogy a magyar olvasóközönség jóformán csak e folyóirat megindítása óta kezd némileg tájékozva lenni azon nem csekély szellemi horderőre nézve, melyet

az örmény kultura és irodalom az egyetemes műveltség fejlődéstörténetében képvisel.

Pedig az örmény népfaj körén kivül eső armenisták súlylyal biró itéletei, magukban véve is, mindenkit megerősíthetnek ama meggyőződésben, miszerint őshazánkban az ó-örmény irodalom a szellemi előhaladottságnak oly magas fokát érte el, hogy azzal bővebben foglalkozni méltó tárgyát képezhetné hazánkban is egy orientalis tanulmányoknak élő szaktudós tudományos lelkesedésének.

Más alkalomra hagyva most egyéb nyilatkozatok bemutatását, melyek ebbeli állításunkat megerősitik, csupán kettőt közlünk itt ama jeles franczia armenisták véleménynyilvánitásaiból, — a kik sok hasonló között, — leglelkesültebb tisztelői az ó-örmény szellem irodalmi alkotásainak és kulturális jelentőségének. E kettő: Villefroy és Saint-Martin.

Villefroy az ó-örmény kéziratokról szólván, így nyilatkozik: »Kellemesen fog bennünket meglepni kétségkivül, ha arról értesülünk, miszerint ha van tudós nemzet, mely megérdemli, hogy közelebbről ismerjük, az az örmény; bámulva fogjuk hihetőleg hallani, hogy az egy egész évezreden keresztül legnevezetesebb akadémiája volt Ázsiának, t. i. 440-től Kr. után Konstantinápoly elestéig 1453-ig, mely esemény maga után vonta a tudományok hanyatlását nemcsak Görög-, hanem Örményországban is; sőt mondhatom, hogy voltak századok milyenek péld. a IX, X, XI, XII és XIII-ik, melyekben Arménia a föld nagy részének leczkét adhatott volna, és a melyekben az emberi tudományosság minden nemében jeles férfiakat tudott felmutatni: theologusokat, liturgistákat, szónokokat, költőket, bölcsészeket, történetirókat, astronomusokat és jeles forditókat, továbbá nyelvészeket, jártasokat a görög, syrus, arab, perzsa és latin nyelvben. Az előszeretet, melyet az örmények a mondott nyelvek iránt tanusitottak, tiszteletre és hálára kötelez minket ezen nemzet iránt, mert ezáltal történt, hogy tudósaik leforditván, mi jobb volt ezen nyelvek irodalmában, mindenféle tudományos könyvek letéteményesévé tették hazájukat. Armenia leleplezésével megnyilnak előttünk Kelet kapúi és oly kincseket tárnak fel szemeink

elé, melyek messze túlszárnyalják legvérmesebb reményeinket, és ha kéziratokat kaphatunk, képzelhetni: mekkora fényt fognak azok deríteni ezen tudós nemzetnek és a vele szoros összeköttetésben állott szomszéd népek történetére.«

Saint-Martin egyike a legjelesebb franczia armenistáknak, ki az örményekről számos dolgozatot irt, irodalmunk jelentőségét következőleg méltatja: »Ezen irodalom nem bir ugyan azon érdekkel és gazdagsággal, melylyel bir a perzsa, hindu, arab és chinai, mindazonáltal nem érdemli meg azon elhanyagolást, melyben mai napig részesült. Az iróknak nagy száma, kiket képes felmutatni, azt ajánlatossá teszik minden tekintetben; köztük kiemelendők a történetirók, kik eltekintve attól, hogy megismertetnek minket hazájuk történetével, — felette tanulságos és nagy fényt derítnek a byzanti görögök, a sassanida perzsa királyok, az arabok, a seldsukida törökök, a kereszteş háborúk, a mongol- tatárok, és általában Kelet történelmére a negyedik század kezdetétől az újabb korig. Tény, hogy az örmény történetirók általában nagyobb gondot tanusítanak az általuk elbeszélt események megválasztásában és több figyelmet fordítanak műveikben az irályra az arab és a perzsa iróknál, sőt mondhatni, hogy e részben túlteszsznek a byzanti görög irók nagy részén is. A mondatok csinját, a styl szépségét nem keresik ők azon, az őrjöngésig felcsigázott képzelményekben, melyektől Kelet irói elragadtatni engedik magukat. Az örmény irók a nélkül, hogy nélkülöznék azt, mi a keleti irmodornak lényegét képezi, tartozkodnak azon merész hasonlatosságoktól és fellengző szójátékoktól, melyek az arab és perzsa ékesszólást jellemzik. Sőt minden túlzás nélkül mondhatni, hogy sok közülök, mint Chorenei Mózes, Elizeus, Párbi Lázár, Ohánnesz patriárkha méltó bármely európai olvasó figyelmére; ékesszólásuk, irályuk folytonos tisztasága, a mondatok kerekdedsége és a szórakás oratori tőkélye miatt, őket a férfias ékesszólás azon legszebb mintái mellett is, melyekkel mi francziák birunk, de még azok után is, miket e nemben Róma és Hellász felmutatni képesek, mindenkor érdekkel olvashatni!...«

Hasonló lelkesedést látunk az örmény nyelv és irodalom iránt Villotte, La Croze, Lourdet, Eugen Boré és sok más armenistánál*), kik úgy a franciák, mint más európai nemzetek tudósai közül az örmény philologia művelőinek sorába léptek.

De az emlitett pár idézet magában véve is elég komoly alapnak tünik föl arra, hogy viszont sajnálatosnak tarthassuk a közönyt, mely a magyarhoni szakkörök részéről a legújabb időkig bizonyos következetességgel nyilatkozott az örmény irodalom és történelmi tanulmányok iránt.

Dr. Simay János.

Négy világrészből.

II.

Gálácz. Románia ezen kikötő városa a Duna partján épült. Az örmények, kiknek száma 45—50, Sucsává, Botusán, Jassy és Románia más városaiból költöztek ide. Kis, szép templomuk a Szűz-Mária tiszteletére van szentelve; 1858—63-ban újíttatott meg. A templom évi jövedelme 2000 frank. Van e szentegyházban egy »sárágán«; e könyv oldala tele van irva. Évenként csak nagy-pénteken olvassák el a könyv oldalára irott emléksorokat. A hivek előbb körmenetet járnak; visszajövet evangeliumot olvasnak. Az első evangelium után ezeket olvassa a pap a »sárágán« oldaláról: »Emlékezz meg Uram az itt elhalt érsekek, vártábédek, papok, kántorok, öregek és ifjak lelkeiről.« Most újra kimegy a körmenet; a második evangeliumot e szavakkal toldja meg a lelkész: »Emlékezz meg Uram az elhaltak, de különösen Der Minász és Der Keork papok lelkeiről. (Nem mondja a sárágános-könyv, de valószinű, hogy e papok idejében épült a templom.) A harmadik körmenetet követi a harmadik evangelium olvasása, aztán ezen imával végzi be az ájtatosságot a pap: »Emlékezz meg Istenem az ősi hazából kiköltözött, s itt az idegenségben elhalt és emlékezetlenül eltemetett nemzetfeleinkről; azokat

*) V. ö. Lukácsy örmény irodalomtörténetét a »Magyarok őselei« czimű művében.

pedig, kik e templom felépitéséhez hozzájárultak, az itélet napján részeltesd bőséges kegyelmedben.«

Ibrájil is a Duna partján fekszik. Innen Gálaczba gőzhajóval el lehet fél óra alatt menni. Az örmények ötven családot tesznek. Van templomuk, papjuk. Nyáron el-eljő ide 400 örmény munkás is. A helybeli örmények kereskedéssel foglalkoznak. Az ibrájil-i kikötőt évenként több mint ezer gőzhajó látogatja meg; ezek különböző országokból jönnek és különféle árúczikkeket hoznak... és visznek buzát, árpát, lisztet, paszulyt, zöldséget. — Egész Romániában olyan nemzetszerető örmények nincsenek, mint Küsztendsében; de viszont leggyengébb lábon áll az örménység Ibrajilben.

Általános állapot. A kereszténységért üldözött örmények közül Kr. u. 1060-ban 40.000 család hagyta oda könytelt szemekkel a fényes örmény fővárost: Ánit és idegen országokba költözött, hogy kikerülje a vad pogány kegyetlen dühöngését. E szép szám idővel folyton folyvást apadt; ma csak 1720 házat tesznek. Nem forgatjuk jelen alkalommal Lengyelország poros aktáit, hanem csak azt mondjuk, hogy — újabb értesülésünk szerint — egész Romániában 1500 örmény család lakik, kik közül 1300 család elszórva 14—15 városban bir lakással, míg 300 család a falvak lakói számát szaporítja. Ha ehhez hozzáadjuk még azt a 120 családot, kik Szucsává városban (Bukovina) és ennek környékén laknak (80 + 40 család), a családok összes száma 1720 lesz. Nincs ide számítva az az 1300 örmény munkás, kik nyáron Gálácz, Ibrájil, Küsztendsében dolgoznak, de télire visszahuzódnak hazájukba.

Románia örményei kereskedelemmel, föld- és szőlőmíveléssel foglalkoznak. A kereskedők Európa majd minden országával kereskedelmi összeköttetésben állnak. Hűségök, megbizhatóságuk közmondássá vált. Romániа börtöneiben egyetlen egy örmény sincs. A kereskedő-házak csak örmény ifjakat fogadnak fel. Ügyességök utólérhetlen. Az örmények jólétben élnek, munkásak, szorgalmasak, adakozók, igazságszeretők és egyeneslelkűek. Szegény nem igen van közöttük. A romániai örmények had-

kötelesek, jogegyenlőséget élveznek. Választók és választhatók. Az érdemes magasabb hivatalokat is viselhet.

Vallásügy. A romániai örményeknek most husz templomuk van, melyek közül hat be van zárva; a papok száma 19. Karácsony, húsvét és más nagyobb ünnepek alkalmával tömve vannak a templomok hivekkel. Az öregek hiven megtartották a nemzeti ereklyéket: őseik dicső emlékeit, az örménység sajátos tulajdonait, a nemzeti hagyományos szokásokat.

Iskolázás. Romániában 7 örmény iskola van. A mindkét nembeli tanulók száma a kétszázat nem haladja meg. 8—20 év között levő fiú és leánytanuló mintegy 3—400 jár a román iskolákban.

2. Triest. Mária Terezia idejében már voltak örmények Triestben. E nagy és bölcs királynő volt az, ki hallatlan szabadalmakat adott a triesti örményeknek. Nemzeti főt is rendelt nekik, kinek joghatósága alá tartóztak nemcsak az örmények, hanem a Keletről oda édesgetett görögök, maroniták és a t. is. A mult század végén itt 25—30 örmény család lakott; ezek nagyobb részt kereskedéssel foglalkoztak, de voltak közöttük órások, pénzváltók is. Triest első órása e század elején Minászeán Mihály örmény volt, kinek szülei 1777-ben jöttek ide Smyrnából. Ánáneán Gergely, ki örmény iskolát alapitott Triestben, halhatatlanná tette nevét. Nagy névre tett szert Hermetián Ferencz, kinek szülei 1779-ben jöttek Csuchából Triestbe. Hermetián Ferencz Bécsben született és a mechitháristáknál kereszteltetett meg. Ez volt a mechitháristáknál az első keresztelés. Ferencz király volt a keresztapa, azért kapott a csecsemő is a keresztségben Ferencz nevet.

Hermetián szónoklataival hiressé tette magát; 15 évig volt Triest alpolgármestere (1880-ig); szép beszédei nagy tetszésben részesültek. A triestiek nagyon szerették. Megtörtént egy ízben az, hogy a mint hazafelé hajtatott, a polgárság kifogta kocsijából a lovakat és polgártársai huzták kocsiját házáig....

A triesti örmények idővel olaszokkal, németekkel házasódván össze, nemzetségökkel nyelvöket is elveszítették. Most csak neveik tanuskodnak arról, hogy ezek — kiknek

apáikról Triest egyik útszája »örmény útczá«-nak nevez tetett — örmények voltak.

Szucsáva egyike azon városoknak, melyet az Ániból elmenekült örmények lakóhelyül választottak. Régen 700—800 örmény család lakott itt; most Szucsávában csak 80 család van, a vidéken pedig és a falvakban elszórva mintegy 40 család.

A szucsávai örmények a 15. század menekültjei, Lengyelországból Nigol űzte ki őket. Mostani templomuk Szt.-Kereszt név alatt ismeretes. A régi hét örmény templom közül csak az maradt meg épen, mely Szt.-Szűz nevet visel. Ez nevezetes búcsújáróhely. Búcsúra ide nemcsak a mieinkek, hanem idegenek, sőt zsidók is mennek. Boldog-Asszony napján marhát ölnek le a szegények számára. A hivők sokasága proczesszióval megy a zárdatemplomba, mely $^3/_4$ órai távolságra fekszik a várostól. E templom az országban csodatevő hírben áll. A többi szenthelyek vagy nyomtalanul elenyésztek, vagy romban hevernek. A megmaradtak közül említést érdemel az a zárda, mely »Szt.-Okszend« nevet visel. Mellette domb terül el. Ide gyülnek húsvét nyolczad napján a szucsávai örmény ifjak és lányok. Mindenki hoz magával egy piros tojást. Kezébe veszi minden játszó a tojást, azt testének különböző tagjaihoz érinti és így szól: »Ha fáj a fejem, szemem, fülem, lábam vagy egész testem, úgy menjen át a fájdalom e tojásba és maradjon ott, hová azt ellököm. Erre d...r...r és messze tova lök.

Van az örményeknek két papja, kántora és elemi iskolája. »Áni« név alatt jótékony egyesületet is tartanak fenn. A nemzeti ügy igen virágzó állapotban volt itt az ötvenes években; mert élt Ászduádzádur Csunt lovag, ki nagy lökést adott a nemzeti nevelésnek. A szucsávai örmények sokkal jobb örmények, mint azok, kik Romániában laknak. Nagy ragaszkodást tanusítanak anyanyelvökhez és szertartásukhoz. Mindnyájan beszélnek örményül. Még a zsidók közül is sokan elsajátították Hájg nyelvét. Az idevaló örmények azt mondják: »Az anyanyelv örökségképen szállott mi reánk és mi igyekszünk azt épen, sér-

tetlenül áthagyomázni unokáinkra.« Ide vonatkozólag ime egy példa.

Az öreg Ábrahám Prunkuleán lovag, ki jelenleg császári jegyző Szucsávában, Vártán ünnepnapján az odavaló örmény egyesület által rendezett ünnepélyen így szólott:

»Kedves fiaim! Hallgassátok meg szóbeli végrendeletemet, mit én nagyatyámtól hallottam és azt most nektek mondom el, hogy ti azt kötelezőleg fiaitok- és unokáitoknak hagyományozzátok, hogy így az unokáról unokára szállva, örökön-örökké a világ végeig fenmaradjon. Szeretett ifjak, mi az öregek, kik még ma életben vagyunk, bizonyára nem fogunk még annyi tavaszt látni, mennyi évet átéltünk; azért hallgassatok tanácsomra, mert ti vagytok a mi utódaink. Mi nektek hagyjuk istenadta nyelvünket, Világosító-Szt-Gergelyünk drága vallását, vértanúságot látott egyházunkat, e hely örménységét, őseink emlékeinek és hagyományainak védelmét, mert csak így fogjátok folytatni e helyen örménységünket. Ti a mi ivadékaink vagytok, azért biztosan tudjuk, hogy nem fogjátok elveszíteni azt, mit mi a ti kezeitekbe teszünk le. Dobogjon szivetek melegen a hazáért és tartsátok meg mindenütt és mindenkor szeplőtlenül az örmény nevet, mely büszkeségtek és családi szentségtek tisztelete, úgy, mint mi megtartottuk és megőriztük ezen apáinktól örökölt elveszíthetlen kincset. Szeressétek nemzetünket, melyet Isten hatalma és Ábrahám áldása tart életben.

Öreg kortársaim tudják, hogy atyám halálos ágyán olyan végrendeletet csinált, mint Jákob patriarkha — azután lelke felszállt Teremtőjéhez. Én is, ki már 86 évet éltem — mivel lehet közel van halálom napja — végrendeleti szavaimat nektek adom; ne feledkezzetek meg azokról és majd öreg korotokban hagyományozzátok azokat gyermekeiteknek.«

Szongott Kristóf.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Czímképünkhez. Lonovicsné-Hollósy Korneliát, közelebb elhunyt csillagát a magyar dalművészetnek, mult füzetünkben életrajzilag kegyeletes megemlékezés tárgyává tettük, — arczképét azonban ugyanakkor nem volt alkalmunk olvasóközönségünknek bemutathatni. Ezt pótoljuk ki most, midőn a boldogultnak, ki a magyar-örményeknek oly kiváló szülöttje volt, fiatalkori arczképét lapunk élén bemutatjuk; melynek rajza szintén kiváló magyar művésztől: Barabástól ered.

Egyházunk történetéből. Papjaink — mint a szamosújvári főegyház anyakönyvi adataiból következtethető — csak Mária Terézia királynő uralkodásának első éveiben lettek a coelibatus (nőtlenség) szabályának alárendelve; mert a korábbi évek anyakönyveiben több oly adat található, mely arra mutat, hogy őseink beköltözésekor (1672) sőt később is mintegy 1743-ig az örmény egyház papjai, mint ez kivételesen a görög katholikus egyházban ma is fennáll, — házasságra léphettek. Igy 1723-ban említtetik: Szulimán derderin gine (Szulimán papnak felesége); 1715-ben: Gênkhêhâr jéghév Alexán, der Kirkorin vêrtin (Keresztapa volt Álexa, a Gergely pap fia). Ugyanazon évben: Bádveli der Nigolê mêgêrdéczh êz der Nerszeszin tusztrên (Tisztelendő Miklós pap megkeresztelte a Nerszesz pap leányát). — Az 1743. évtől kezdve már csak a papok fiainak vagy leányainak gyermekeiről, tehát papi unokákról van szó, mi arra mutat, hogy a nőtlenség időközben az örmény papságra is alkalmazást nyert. Az említett évtől kezdve ugyanis többé papok feleségéről, illetőleg fiáról vagy leányáról nem, csak ezek gyermekeiről tétetik említés; igy péld. Jész der Chácsig Mánugián mêgêrdéczhi, êz dêghán i Ászváduren der Nerszeszián, a mi magyarul azt jelenti: »En Emanuel Kristóf pap megkereszteltem Nerszesz pap Ászvádur fiának fiát.« (L. Szamosújvári Anyakönyv 1743. évi II. kötet. 7 lap, 84. tétel.)

Georgia örmény neve. Vannak, kik azt állítják, hogy e szó: Georgia cappadociai György nevéből, ki e tartományban a kereszténység tanait terjesztette, képződött. Ámde jóval a latinok előtt a görögök is e név alatt ismerték azt a földet, melyet őseink Virkhnek vagy Vêrászdán-nak neveztek el. A georgiaiak földmívelő nép voltak (georgi), miért az örmények is a görögök példájára — virkh=vájrkh (földmivelők) nevet adtak ezen országnak. Az örmény Virkh szóból alakult *i* előtétellel az ország másik neve: Iberia (Iviria, Iveria). A Georgia névből csináltak az oroszok: »Gruzi«-t és a törökök »Gurdsisdán«-t.

IRODALOM és MŰVÉSZET.

Gutschmidt hátrahagyott műve. A mult évben Tübingen-ben következő munka látott napvilágot: »Gutschmidt, Geschichte Irans und seiner Nachbarländer von Alexander dem Grossen bis zum Untergange der Arsaciden« (Iran és szomszéd tartományai története Nagy Sándortól kezdve az Arsacidák bukásáig). Ezen érdekes munka, a melyet Nölteg tanár és orientalista keze rendezte sajtó alá, nagy jelentőséggel bir az örményekre nézve is. Gutschmidt, ki chinai forrásokból is merített, sok világot vet az örmény történelem némely homályos részleteire. Szól az örmények helyzetéről, melylyel birtak a macedoni és seleucida-uralom idejében; beszél Tigrán-, ennek utódairól és azon érintkezésről, melyben ezek a rómaiakkal állottak. A többek között szép azon fejezet, mely ártatlanitja Ártávázt-ot Momsennel szemben. Legérdekesebb a munka azon része, mely azt tárgyalja, hogy mikép alapitották meg a párthusok uralmukat Örményországban. A parthus uralom és ennek következményei az örmény nemzeti történelemben egészen másképvannak előadva.

Egy királyi korona. Örmény művész rajza után készült Menelik áfrikai király újonnan megrendelt arany koronája, Milanoban; s drágakövekkel (rubin, zafir, smaragd) kirakva, mintegy harmadfél kilogramm súlylyal bir. Felső lapos részén kereszt van, négy szakaszában a négy evangelista képe látható. Összesen 130 darab dragakő van rajta, s huszonötezer lirába került.

Pályakoszorúzott munka. Taval az Izmireáncz-féle irodalmi dijt, mely évenként Szahág-Meszrob napján szokott kiosztatni »Örmény történelmi tárgyak — Nyuthér ázkájin bádmutheán hámár« czimű művével Sirmánzáneán Káluszd nevű orosz-örmény iró nyerte el.

KÖZGAZDASÁGI ÉLET.

Gyapot-termesztés Eriván vidékén. Mihelyt beáll a tavasz, a földmives azonnal hozzálát a szántás-vetéshez. A földmivelés a földmivelőnek minden idejét igénybe veszi... A 60-as évekig oly kis mennyiségben termesztett Eriván környéke gyapotot, hogy arra ki sem fordított figyelmet. Az eriváni gyapot-termesztésre nagy lökést gyakorolt az 1860-iki ámerikai háború; ezen idő alatt Ámerikából nem hozhattak Európába gyapotot; azért ezen behozatali czikk

annyira megdrágult, hogy 1863-ban Liverpoolban egy but (15 kilo) ára 18 rubelre (29 frt 34 kr.) emelkedett. E háború kényszerítette az európai gyárosokat arra, hogy keressenek fel minden helyet, a hol gyapotot termeltek. Eriván sem kerülte ki figyelmöket. Az eriváni kerület, mely 1860-ig évenként 2000 butnál többet nem termelt, 1860-ban már 30.000, 1861-ben 60.000 és 1863-ban 150.000 but gyapotot vitt ki a piaczra. A kivitel növekedésével arányosan emelkedett a termény ára is. Egy but, mely 1860-ban 3 rubel 50 kopekán kelt el, 1863-ban — midőn Liverpoolban butját 18 rubellel fizették — Tiflisz piaczain már 15 rubelre emelkedett. Nagyon természetes, hogy az Eriván kerületi élelmes emberek felhasználták a kedvező alkalmat és bőven termesztettek gyapotot. Még az is, ki addig csak a ház szükségletére termesztett, most szőlője, buzaföldje és a többiből is csipett egy-egy darabka földet és bevetette gyapottal. 1887-ben a gyapot kivitel 400.000 butot tett, miért 3 millió rubelt kaptak (3.390.000 frt) És milyen faj gyapotot termesztenek? Hoztak talán ámerikai gyapotot, mely korán érik? Mivel látták, hogy az ámerikai gyapot korán érő fészke hamar szétpattan és azért hamar kell elszedni, hogy szét ne hulljon — megmaradtak a hazai, az úgynevezett »ghárághoka«-i faj mellett. Ennek fészke nem pattan fel és azért a gyapot ki nem hull. Ezt összeszedik a fészekkel együtt, elteszik és télen — mikor mi dolguk sincs — takarítják meg. Ha ámerikai fajt termelne az örmény, mivel azt télire eltenni nem lehet — kénytelen lenne munkásokat felfogadni és a haszon egy részét ezek közt kiosztani; ellenben a »ghárachoká«-t télnek idején költség nélkül családja népével jól kitakarítja. — Osztottak ugyan a gyárosok a termelők közt ingyen ámerikai magvakat, be is vették ezeket; de azt tapasztalták, hogy Örményországban nem hoz olyan termést az új-orleánsi, mexikoi és a t. mag, mint milyet Ámerikában. Kifejlették a gyárosok a számításból a növény-élet egyik sajátságát, azt t. i., hogy a növény csak hasonló éghajlat alatt diszlik szépen. Erivánban megteremne a Victoriából (Ámerika) hozott mag; ellenben a tengerparton termett magot Khuthájiés Lenkorában kellene sikerrel elvetni. Az eriváni kerületben a legtöbb földet gyapottal vetik be; mert ez képezi a kerület kereskedelmének alapját.

A belső vámok megszüntetése. Törökországban f. évi márcz. elsején egy császári iráde megszüntette a belső vámokat. Ez a szükséges intézkedés a kereskedelem előmozditására fog szolgálni. E vámolás a régi idők, mely a kereskedelem előnyeit nem vette tekintetbe — maradványa. Ha a kereskedő az ország egyik kikötőjéből a másikba vitte az árúczikket, vámot fizetett. Sőt ezelőtt akkor is fizetett vámot, midőn az ország egyik tartományából a másikba vitte száraz úton. A külföldre küldött portéka is megvámoltatott. Miután Kis-Ázsia kereskedői közt az örmények jelentékeny helyet foglalnak el, ezen császári rendelet, mely a kereskedés fejlődését akadályozó belső vámokat megszüntette, minket is érdekel.

Mi újság az örmény világban?

Ajándék az egyháznak. Ráfael Pátkánián, a költő, — Khánáneán György, a Lázárféle akademia igazgatója, — Szerovpe Ádsemián és Szárkisz Chêrdsiján új-náchicseváni lelkészek, elhatározták, hogy egy szép emléket készítenek és azt az ecsmiádzini egyháznak ajándékozzák. Az emlék aranyból készül, körzetében négy képpel. Az első azt a jelenetet ábrázolja, midőn Ábgárnak átadják a nem emberi kéz készítette Krisztus képét; a második Jézusnak Keresztelő-Szt.-János által történt megkereszteltetését jelképezi; a harmadik azt a páratlanszép jelenetet örökiti meg, midőn Világositó-Szt.-Gergely Tiridátot és a királyi családot megkereszteli; a negyediken az a meghatható esemény látszik, midőn az örmények a keresztséget felvették. Ezt egy szőnyeg közepére helyezik, melyen örmény nők történelmi jeleneteket hímeznek.

A diplomatia köréből. White, konstantinápolyi angol nagykövet távirati utasitást kapott kormányától, hogy a szultán és a porta előtt utaljon ama veszélyekre, melyet oly állapotok fentartása, milyenek Ván, Bitlis és Mus vidékén uralkodnak, kell hogy előidézzen a kisázsiai népek közt. A szultán valamennyi alattvalójának (keresztényeknek és muzulmánoknak egyaránt) joguk van óltalmat követelni személyük és tulajdonukra nézve. Ha a bíróságoknál nem találnának igazságot, az ebből keletkezhető elégületlenség komoly veszélylyel járhatna a török birodalomra nézve! Végül felhivatott a nagykövet, hogy hasson oda, miszerint a hirhedt Musza bey, kurd főnök ellen támasztott vádak tekintetében az igazság követelményének elég tétessék.

Kozcelok elomozditása. 1887 áug. 2-án szerencsétlen napra ébredtek fel a skutárii örmények; az nap templomuk porrá égett. De küldött Isten vigasztalót: Undseán Abig és Máthos fivérek azt sajátjukból felépitették; 50.000 frtot költöttek az újjáalakitásra. Alig szentelték fel mult deczemberben a szentegyházat, már is más téren gyakorolnak jótékonyságot a nemzettel a gazdag fivérek: most árvaházat épittetnek Konstantinápolyban.

A sáh nyilatkozata az örményekről. Ádêrbádágán (Perzsa-Örményország) püspöke: Mêchithárián kihallgatáson volt a sáhnál, ki válaszában a többek közt ezeket mondta: »Nagyon meg vagyok elégedve az örményekkel. A hol csak jártam utolsó utazásom ideje alatt, az örmények mindenütt igen fényesen fogadtak. Nem tudom elfelejteni különösen azt a fogadtatást, melyben Ecsmiádzinben részesültem. Felfogadtam, hogy ezután még jobban fogom az örmény nemzetet szeretni. Közölje a katholikoszszal üdvözletemet és ismételt köszönetemet.«

Felelős szerkesztő és kiadó tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvár, Todorán E. „Aurora“ könyvnyomda.

KRONIKA.

Személyi hir. Lukács Béla, a kereskedelmi miniszterium államtitkára az ujonnan szervezett statisztikai tanács vezetésével bizatott meg a miniszter által.

A deési ünnepélyen, mely megyénk új főispánja: báró Bornemisza Károly beiktatása alkamából közelebbről lefolyt, városunk országgyűlési képviselője: dr. Molnár Antal is részt vett, s egy nagyszabású, tetszéssel fogadott felköszöntést mondott, ismert ékesszólásával előadva. Visszajövet egy napot töltött szülővárosában. Barátai, ismerősei közül sokan kisérték ki az indóházig. »Mennem kell, mert hí a kötelesség; de nyáron ismét eljövök.« Elbúcsúzott, felült. Midőn a vonat elindult, választói szivélyes »Éljen« kiáltásainak kellemes hangja kisérte...

Irodalmi album. Harmath Lujza irónőnk gyüjteményt szándékozik kiadni még ez év folyamában az összes magyar irónők dolgozataiból. Ennélfogva felkérte pályatársnőit, hogy közreműködésükkel a könyv érdekességét emelni sziveskedjenek. A munka tiszta jövedelme az E. M. K. E. javára van szánva, hogy ott mint a magyar irónők alapitványát kezeljék. A buzgó szerkesztőnő bármely irónőnktől szivesen fogad öt-tiz lapra terjedő dolgozatokat, melyek lehetnek aforizmák, gondolatok, költemények, kisebb elbeszélések, rajzok s több effélék. Harmath Lujza lakhelye a maros-tordamegyei Moson helységben van; melynek utolsó pósta-állomása: Nyárád-Szereda.

Gyergyó-Sz-Miklóson a polgári olvasókör nem rég tisztújitó közgyülést tartott, Kopasz Antal takarékpénztári igazgató és olvasóköri elnök vezetése mellett. A tisztikar és a választmányi tagok sorában legnagyobbrészt örmény polgártársaink neveivel találkozunk. A gyűlésen a tisztújitás és a pénztárnoki jelentés mellett folyó ügyek is tárgyaltattak.

Jakab Péter, a mármaros-szigeti ügyvédi kamara elnöke, az ottani jogakademia szorgalmas hallgatói javára ötszáz forint alapitványt tett. Jakab Péter születésére nézve örmény s Mármarosban nagy tekintélynek örvend.

Városunk volt főispánja: Filep Sámuel, ki a szabadságharcz leveretése után hét évi várfogságot szenvedett Josephstadtban, később hivatali pályáján minden állásban példás buzgalmat fejtett ki a közügyek érdekében, — a legutóbbi időben pedig nyugalomba vonulva élvezte a kiérdemelt köztiszteletet, — a lefolyt márczius hóban, élete 78 évében elhunyt. Kegyelet emlékének! Béke poraira!!

Nagyszebenből — Tebrisbe. Az erdélyi születésű Wagner Walter, jelenleg perzsa tábornok, három heti otthonlét után, közelebbről ismét elhagyta szülővárosát: Nagyszebent, hogy állomáshelyére Tebrisbe visszatérjen. Ő már 1881-ben részt vett Persiában a kurdok elleni háborúban. Múlt év elején a perzsa-trónörökös kérésére, a Sah őt a trónörökös személye mellé rendelvén ki, — Teheránból Azerbeidsán tartomány fővárosába: Tebrisbe költözött, mint a trónörökös állandó székhelyére. Itt a legutóbbi európai útjából visszatért Sah-ot Wagner khán egy nagyobb hadtest élén üdvözölte; melyalkalommal a Sah magyar fővárosunkról nagy elismeréssel nyilatkozott előtte. Wagner khán most már Orosz-Örményország fővárosán, Erivánon keresztül utazott vissza Persiába. — Ennek kapcsán megemlítjük még, hogy a perzsa trónörökös Budapesten többrendbeli fényes kiállítású díszruhát készittetett magának; melyek nemrég a károlykörúti Tiller-czég kirakatában voltak közszemlére kitéve és valóban megérdemelték a megtekintést.

A konstantinápolyi kirándulás, melyet folyó évi április hó 1-én a magyar államvasút menetjegyirodája rendez, oly külön vonattal fog Budapestről egyenesen a Bosporusig menni, mely leszámítva a nehány órai tartózkodást Belgrádban és Sófiában (a szerb és bulgár fővárosban) útközben sehol meg nem áll, — minthogy az utazás főczélját a török főváros megszemlélése képezi. Az utazási jegyek azonban harmincz, esetleg hatvan napi érvénynyel fognak birni azon czélból, hogy ha valaki föl akarja használni az alkalmat arra, hogy a Keleten egy kis körútazást tegyen, erre is módja legyen. — A kirándulásra váltandó jegygyel minden vonat használható, a keleti express (vagyis a villámvonat) kivételével. Részletes programmok a menetjegyirodában kaphatók.

Helyi hirek. A helybeli újonnan alakult méhészeti kör egyik felolvasó estélyén dr. Mártonfy Lajos, gymnaziumi tanár tanulságos természettudományi értekezést tartott a méhek szaporodásáról, az előadás tárgyát érdeklő rajzok bemutatása mellett; — Péterfi Gyula orsz. fegyintézeti irnok pedig gyakorlati irányú dolgozatát olvasta fel a méhész-gazdák tavaszi teendőiről. Ezen érdekes estélyeken szépszámú hallgatóság, köztük a gör. kath. tanitóképezde tagjai, tanáruk vezetése mellett vettek részt.

A városunk tanácsháza előtti tér, a kolozsvári athletikai klub által közelebbről rendezendő távgyaloglás és kerékpár (velociped) versenynél végpontul lett megállapitva, a kolozsvár-szamosújvári pályára nézve.

☞ **Az „ARMENIA" előfizetési ára egész évre 4 frt, félévre 2 frt. — Minden küldemény a szerkesztőséghez intézendő. — Az előző három évfolyamból teljes számú példányokkal szolgálhatunk. Egy évfolyam ára 4 frt.**